

Diplome de înnobilare și blazon aflate în fondurile Serviciului Județean Covasna al Arhivelor Naționale ale României

Attila István Szekeres

Keywords: *coat-of-arms; nobility; patent; Covasna County*

Serviciul Județean Covasna al Arhivelor Naționale deține, între colecțiile sale găzduite în sediul din Sf. Gheorghe, mai multe documente de înnobilare, a căror studiere și publicare este utilă, din perspectiva aprofundării istoriei vechilor familii ale regiunii și nu numai. Cercetând toate fondurile care ar putea avea în cuprinsul lor asemenea diplome, mai ales fondurile familiale, dar și colecții ale notarilor sau colecții de documente feudale, am identificat un număr de 18 pergamente, dintre care doar 13 s-au dovedit a fi diplome de noblețe. În plus, am identificat un document de înnobilare eliberat de cancelaria imperială de la Viena în anul 1792, care apare sub formă de volum, având 12 file de hârtie.

Trebuie amintit faptul că, din nefericire pentru cercetătorul de astăzi, un număr considerabil de documente de înnobilare, aflate în posesia Muzeului Național Secuiesc, au pierit într-un bombardament în timpul celui de al Doilea Război Mondial¹.

Documentele de înnobilare de la arhivele studiate cuprind perioada dintre 1568 și 1792. Majoritatea acestor documente sunt emise de principii Transilvaniei, începând cu Ioan Sigismund, rege ales al Ungariei sub numele de Ioan al II-lea (un document), continuând cu Gabriel Báthory (un număr de trei diplome), Gabriel Bethlen (două diplome), Gheorghe Rákóczi I (o diplomă), Mihail Apafi (două diplome), dar se găsesc și documente emise de suveranii de la Viena, Leopold I (trei diplome), Carol al VI-lea (ca împărat romano-germanic, al III-lea ca rege al Ungariei) trei la număr și Francisc al II-lea (un singur document, cel în formă de volum).

Dintre aceste 14 diplome de noblețe, doar șapte conțin blazoane pictate. Din două pergamente au fost decupate stemele, iar unuia i s-a păstrat doar jumătatea fără blazon. În rest, s-au lăsat locurile libere, fapt care poate fi explicat prin constatarea că, adesea, în momentul emiterii diplomei, noii înnobițați ardeleni nu mai plăteau și taxa convenită pictorului de steme, rămânând cu diploma semnată, pecetluită, dar fără desenul blazonului².

Toate diplomele înscrise pe pergamente sunt redactate în limba latină, mai puțin cea în formă de volum, emisă de cancelaria de la Viena în 1792, care este

¹ Péter Sas, *A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum anyagának pusztulása 1945-ben*, Cluj-Napoca, 2006, p. 221-225.

² Éva Nyulásziné Straub, *Öt évszázad címerei*, Szekszárd, 1999, p. 14.

redactată în limba germană.

Se observă că pergamentele provenite de la Viena s-au păstrat în stare mult mai bună decât cele emise în Transilvania. Bineînțeles, nu au aceeași vechime, dar și materialul lor e de mai bună calitate, probabil fiind confecționate din piele de vițel, pe când cele din Transilvania din piele de capră și oaie.

Diplome de înnobilitare fără reprezentarea blazonului

Prezentăm pentru început acele diplome de înnobilitare aflate la arhivele din Sf. Gheorghe, cărora – dintr-un motiv sau altul – le lipsește desenul blazonului.

Diploma de înnobilitare acordată de Ioan Sigismund Zápolya lui Péter Szentmihályfalvy la 5 mai 1568 la Turda³

Ioan al II-lea, rege ales al Ungariei, Dalmației, Croației etc. conferă titlu de nobil și stemă numitului *Peter Zentmihalyffalwy*. Pergamentul are dimensiunea de 570x448 mm, din care 123 mm constituie plicatura. Documentul are lipsuri. Din pergamentul tivit în șase, s-a rupt bucata cu blazonul din colțul din stânga (dreapta heraldică) sus, iar la două dintre intersecțiile pliurilor lipsesc bucăți în formă de romb. Altfel, pergamentul este de o calitate bună. Prin reconstituire, cadrul stemei avea dimensiunea de 105x105 mm. Dimensiunea textului este de 450x195 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 160 mm. Documentul este semnat în forma *Joannis Rex* și contrasemnat de cancelarul *Michael Chaki*. Sigiliul atârnat al lui Ioan Sigismund, care a fost aplicat documentului cu un șnur împletit din mătase de culorile roșu-verde-albastru, este din ceară roșie, are diametrul de 42 mm, iar căușul din ceară naturală are diametrul de 94 mm. Căușul este rupt, păstrându-se în proporție de 60%, iar sigiliul este intact.

Diploma de înnobilitare acordată de Gabriel Báthory lui Mihály Cziker la 29 aprilie 1609 la Cluj⁴

Gabriel Báthory, din mila lui Dumnezeu, principe al Transilvaniei, domn al părților din regatul Ungariei, comite al secuilor etc. conferă titlu de nobil și stemă numitului *Michael Cziker*. Pergamentul este rupt, păstrându-se partea mai mare, cea fără stemă. Pergamentul are lățimea de 400 mm, iar lungimea părții rămase în jur de 330 mm. Lățimea textului este 205 mm, iar fără titlul donatorului 175 mm. În colțul de jos al părții rămase se află semnătura cancelarului *Stephanus Kendi*. Partea de jos a pergamentului este găurit, cele două găuri dovedind faptul că documentul a fost întărit cu sigiliu atârnat, care s-a pierdut. Altfel, bucata de pergament s-a păstrat în condiții bune.

³ Fond nr. 65, dosar nr. 60, f. 170.

⁴ Fond nr. 27, dosar nr. 152, f. 2.

Diploma de înnobilare acordată de principele Gabriel Báthory numiților István, János și Pál Nagy, precum și altor 21 de persoane⁵ – la 12 iunie 1611⁶

Gabriel Báthory, din mila lui Dumnezeu, principe al Transilvaniei, domn al părților din regatul Ungariei, comite al secuilor etc. conferă titlu de nobil și stemă numiților *Stephanus Nagi, Joannis și Paulus Nagi de Barátos* (Brateș, jud. Covasna), precum și altor 21 de persoane.

Pergamentul s-a păstrat într-o calitate precară, fiind rupt de-a lungul pliurilor, iar dosul fiind lipit cu pânză. Documentul are dimensiunea de 630x590 mm, fără plicatură. Dimensiunea textului este de 540x230 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 200 mm. Textul este lizibil abia în proporție de o treime, în partea superioară. În partea inferioară, data emiterii se poate descifra, însă locul emiterii s-a șters. Documentul nu are stemă pictată, dar locul stemei a fost lăsat liber, având dimensiunea de 90x105 mm. Nepăstrându-se vreun sigiliu, iar pergamentul nefiind găurit, se poate presupune că diploma nu a fost întărită cu sigiliul atârnat al principelui. (Se pune întrebarea firească: nu cumva exista și o taxă pentru aplicarea sigiliului? Sau, poate, diploma este un fals, ori pur și simplu o copie târzie a documentului inițial?). Documentul poartă o singură semnătură, *Gabriel princeps*.

Diploma de înnobilare acordată de principele Gheorghe Rákóczi I lui István Lázár de Dálnok (Dalnic, jud. Covasna), soției lui, Judit Henter și fiilor lor, Balázs, János și András la 20 octombrie 1643 la Alba Iulia⁷

Gheorghe Rákóczi, din mila lui Dumnezeu, principe al Transilvaniei, domn al părților din regatul Ungariei, comite al secuilor etc. conferă titlu de nobil și stemă numiților *Stephanus Lazar de Dálnok*, soției lui, *Judith Henter* și fiilor lor, *Blasius, Joannes și Andreas*.

Pergamentul s-a întărit, s-a închis la culoare și s-a degradat la încrucișarea pliurilor, dar textul este lizibil în totalitate. Documentul are dimensiunea de 730x320 mm, din care 45 mm constituie plicatura. Dimensiunea textului este de 600x200 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 175 mm. Locul stemei este lăsat liber. Sigiliul atârnat al principelui a fost aplicat documentului cu un șnur împletit din mătase de culorile roșu-galben-albastru-alb. (Remarcăm faptul că, printr-o coincidență sau nu, aceste patru culori se regăsesc și în lambrechinii stemelor curent acordate de către cancelaria princiară ardelenescă.) Sigiliul din ceară roșie are diametrul de 50 mm, iar căușul din ceară naturală are diametrul de 90 mm. Marginea sigiliului s-a degradat în două locuri. Diploma este semnată de principele *Georgius Rakoczy* și contrasemnată de vicesecretarul *Joannes Szalardy*.

Diploma de înnobilare acordată de principele Mihail Apafi lui Mihály Bodoki de Illyefalva (Ilieni, jud. Covasna) la 19 ianuarie 1664 la Făgăraș⁸

Mihail Apafi, din mila lui Dumnezeu, principe al Transilvaniei, domn al

⁵ Locul emiterii s-a șters complet.

⁶ Fond nr. 93, F. 5.

⁷ Fond nr. 65, dosar nr. 8, f. 49.

⁸ Fond nr. 27, dosar nr. 152, f. 4.

părților din regatul Ungariei, comite al secuilor etc. conferă titlu de nobil și stemă numitului *Michael Bodoki de Illyeffalva*.

Pergamentul având o grosime considerabilă, s-a întărit. Documentul are dimensiunea de 540x346 mm, din care 43 mm constituie plicatura. Dimensiunea textului este de 480x223 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 198 mm. Locul stemei este lăsat liber, dar chenarul ar avea dimensiunea de 75x80 mm. Numele și titlul domnitorului sunt scrise cu verde. Sigiliul atârnat al principelui, care a fost aplicat documentului cu un șnur împletit din mătase de culorile roșu-alb-verde, este din ceară roșie, are diametrul de 38 mm și se află într-o cutie de lemn cu diametrul de 70 mm. Diploma este semnată de principe, *Michael Apafi*, și contrasemnată de cancelarul *Joannis Bethlen* și secretarul *Franciscus Lugosi*.

Diploma de înnobilare acordată de principele Mihail Apafi lui István Besszarábiai de Vajdahunyad (Hunedoara) la 2 noiembrie 1685 la Alba Iulia⁹

Mihail Apafi conferă titlu de nobil și stemă numitului *Stephanus Baezarabai de Vajda Hunyad*.

Pergamentul s-a păstrat în stare bună. Documentul are dimensiunea de 680x745 mm, din care 165 mm constituie plicatura. Dimensiunea textului este de 610x310 mm. De pe document lipsesc stema, numele și titlul domnitorului, precum și numele înnobilatului, al cărui loc este lăsat liber în text, apărând într-un singur loc, nerubricat. Sigiliul atârnat al principelui, care a fost aplicat documentului cu un șnur împletit din mătase de culorile roșu-alb-verde, este din ceară roșie, are diametrul de 48 mm și se află într-un toc de lemn cu diametrul de 65 mm. Diploma este semnată doar de secretarul *Franciscus Lugosi*.

Diploma de înnobilare acordată de împăratul Leopold I lui András Radó alias Bakcsi la 1 martie 1703 la Viena¹⁰

Împăratul Leopold conferă titlu de nobil și stemă numitului *Andreas Rado alias Baksi*.

Pergamentul s-a păstrat în stare avansată de degradare, cu urme de mușcături, rupturi și găuri în mai multe locuri. Documentul are dimensiunea de 670x555 mm. Dimensiunea textului este de 565x270 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 235 mm. Din pergament s-a decupat stema (!). Documentul este semnat de suveran, în forma *Leopoldus*, precum și de cancelar, contele *Samuil Kalnokv*. În afară de stemă, s-a înlăturat și sigiliul, dovadă fiind cele patru găuri din partea inferioară a pergamentului.

Diplomele de înnobilare cu reprezentarea blazonului

În cele ce urmează prezentăm cele șapte diplome de înnobilare de la arhivele din județul Covasna în ordinea cronologică a emiterii lor, insistând pe prezentarea

⁹ Fond nr. 93, f. 2.

¹⁰ Fond nr. 93, f. 3.

stemelor de pe aceste diplome, completând cu date familiale aflate în literatura de specialitate heraldică și genealogică, în special în ceea ce privește emiterea actului de înnobilare și descrierea și eventual ilustrarea blazoanelor respective.

Stema Békésy de Marosvásárhely

Diploma de înnobilare acordată de principele Gabriel Báthory numiților János Békésy, soției lui, Judit Borsos, precum și lui István Békésy și fiilor săi la 20 mai 1610 la Alba Iulia¹¹ (Figura nr. 1. în Anexă)

Gabriel Báthory, principele Transilvaniei conferă titlu de nobil și stemă numiților *Ioannes Bekesy de Maros-Vásárhely* (Târgu Mureș), soției lui, *Iudith Borsos*, precum și lui *Stephanus Bekesy* și fiilor săi menționați.

Pergamentul este de calitate bună. Documentul are dimensiunea de 740x666 mm, din care 230 mm constituie plicatura. Dimensiunea textului este de 600x170 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 145 mm. Chenarul stemei are dimensiunea de 83x83 mm. Sigiliul atârnat al principelui, care a fost aplicat documentului cu un șnur împletit din mătase de culorile roșu-galben, este din ceară roșie, are diametrul de 42 mm, iar căușul din ceară naturală are diametrul de 70 mm. Căușul este rupt, păstrându-se în proporție de 25%, iar sigiliul este intact. Documentul este semnat: *Gabriel princeps*, dar nu este contrasemnat nici de cancelar, nici de secretar.

Descrierea stemei în diplomă: "*Scutum videlicet militare, coelestini coloris, in cuius campo sive area homo integer, totus ferro indutus, ense deaurato succintus, altero ensem strictum sursum porrectum tenere ac ad pedes cadaver quoddam humanum, capite truncatum, caput ejusdem recenter amputatum quasi intueri conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis unionibus decenter exornatum, ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hincinde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout haec omnia in capite seu principio praesentium literarum nostrarum docta manu et arte pictoris suis appropriatis coloribus clarius expressa et depicta esse cernuntur.*"

În traducere: "scut militar de culoarea cerului, în câmpul căruia se vede un om întreg, îmbrăcat în armură, ținând o spadă aurită, iar cu cealaltă spadă decapitând un cadavru uman aflat la picioarele lui. Deasupra scutului este așezat un coif militar închis, acoperit printr-o coroană sau diademă regală împodobită cu diferite pietre prețioase și perle, iar din vârful coifului coboară benzi sau panglici de diferite culori, înconjurând și împodobind preafrumos laturile sau marginile aceluia scut, așa cum se vede că au fost mai limpede înfățișate toate acestea în fruntea sau la începutul prezentei [diplome, n. n.], prin mâna pricepută și iscusită a pictorului".

Pe lângă descrierea stemei în diplomă, există și un desen al blazonului pe pergament (Figura nr. 2 în Anexă). Se observă la prima vedere că stema nu a fost pictată de un pictor heraldist desăvârșit, ci de un începător, ori desenată ulterior pe pergament după descrierea stemei aflată în document. Este un desen care nu se încadrează în stilul vreunei cancelarii.

¹¹ Fond nr. 93, fila 4.

Remarcăm faptul că în foarte multe dintre stemele ardelenesti, mai ales în cele din Ținutul Secuiesc, conferite de principii Transilvaniei, între figurile heraldice se regăsește oșteanul ridicând o sabie, eventual cu un cap de turc sau tătar înfipt în aceasta, ori numai un braț drept, armat sau nearmat, ținând o sabie, deseori și în această sabie cu un cap de păgân, înfipt¹². În stema familiei Kuun de Ozsdola (Ojdula, jud. Covasna) întâlnim chiar două capete înfipte într-o spadă, iar în blazonul augmentat al conților Kuun această figură este înconjurată de încă șapte capete tăiate¹³. (Figura nr. 15 în Anexă)

Despre familia Békésy s-a scris o literatură destul de bogată, iar despre înobilarea celor amintiți anterior putem afla din următoarele publicații: *Székely oklevéltár*¹⁴, *Czimerlevelek*¹⁵, *Magyar nemes családok*¹⁶, *Liber Armorum Hungariae*¹⁷.

Toate cele patru surse menționează numele donatorului, al beneficiarilor, data și locul emiterii actului. Sándor Imre și Kempelen Béla publică și descrierea stemei, iar lucrarea lui Sándor prezintă și desenul stemei, reconstituire de K. József Sebestyén (Figura nr. 16 în Anexă). În *Liber Armorum Hungariae* apare stema familiei după grafica lui Sebestyén, în desen color (Figura nr. 17 în Anexă). Desenul, din punct de vedere artistic, este mult mai slab, totuși, față de stema desenată pe pergament, pare mai convingător. Toate sursele menționează că diploma de înobilare se află în posesia baronului Béla Szentkeresztzy, la Arcuș, jud. Trei Scaune.

Stema Kelemen de Alsócsernáton

Diploma de înobilare acordată de principele Gabriel Bethlen notarului György Kelemen la 7 mai 1628 la Alba Iulia¹⁸ (Figura nr. 3 în Anexă)

Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei conferă titlu de nobil și stemă, precum și o proprietate în satul Cernatul de Jos lui *Georgius Literatus Kelemen*.

Pergamentul s-a păstrat în condiție bună, pătată în mică parte, în totalitate lizibilă. Documentul are dimensiunea de 700x545 mm, din care 80 mm constituie plicatura, care este îndoită de două ori. Dimensiunea textului este de 580x320 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 280 mm. Numele și titlul principelui, precum și chenarul stemei sunt redată cu roșu. Chenarul stemei are dimensiunea de 100x105 mm. Sigiliul atârnat al principelui, care a fost aplicat documentului cu un șnur împletit din mătase de culorile albastru-galben-roșu-alb, este din ceară roșie, având diametrul de 57 mm, iar căușul din ceară naturală având diametrul de 82 mm.

Descrierea stemei în diplomă: "*Scutum videlicet militare rubei coloris, in cuius campo, sive area strutio candidus sinistro pedum calamo scriptorio similiter candido insistere, dextro autem ense vagina nudum, capulotenus scissurae unguiae*

¹² Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977. p. 176.

¹³ József Pálmay, *Háromszék vármegye nemes családjai*. Sf. Gheorghe, 1901, p. 275.

¹⁴ Dr. Lajos Szádeczky, *Székely oklevéltár*, Vol. VI., Cluj, 1897, p. 30-31.

¹⁵ Imre Sándor, *Czimerlevelek*, Vol. 1, Cluj, 1910, p. 49.

¹⁶ Béla Kempelen, *Magyar nemes családok*, vol. 2, Budapesta, 1911, p. 36.

¹⁷ Gyula Andrásy (introd.), *Magyarország címeres könyve (Liber Armorum Hungariae)*. Budapesta, 1913, p. 58.

¹⁸ Fond nr. 93, f. 7.

suae impositum erectum tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus varietate ornatum, ex cuius angulis hinc tria plumae strutionis candidae, illinc ensis nudus surgentes perse invicem transversim positi stare visuntur. Ex cono vera galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout haec omnia in capite seu principio praesentium literarum nostrorum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur.”

În traducere: “scut militar de culoarea roșie, în al cărui câmp sau suprafață se vede un struț alb, cu o pană de scris, de asemenea albă, în piciorul stâng, pe care pășește, și cu o spadă scoasă din teacă, ținută drept, de mâner, în piciorul drept. Deasupra scutului este așezat un coif militar închis, acoperit printr-o diademă regală împodobită cu diferite pietre prețioase și perle, din mijlocul căreia se vede asemenea un panaș triplu de struț, în partea cealaltă o spadă scoasă, stând drept, iar din vârful coifului coboară benzi sau panglici de diferite culori, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos laturile sau marginile aceluia scut, așa cum se vede că au fost mai limpede înfățișate toate acestea în fruntea sau la începutul prezentei, prin mâna pricepută și iscusită a pictorului”.

Celui înnobilitat, probabil ca semn al colegialității între persoane știutoare de carte, i s-a pictat o stemă mai pretențioasă (Figura nr. 4 în Anexă). Stema descrisă este într-un câmp purpuriu, înconjurat de o cunună de lauri, aflându-se într-un câmp albastru cu chenar roșu. De altfel, desene de blazoane de o asemenea calitate se pictau celor care ofereau pictorului mai mulți bani decât prevedea taxa obișnuită¹⁹.

Donația lui Georgius Literatus Kelemen apare înscrisă în *Libri regii* al Transilvaniei²⁰. Se menționează că Georgius Kelemen de Cernatul de Jos, funcționar al cancelariei principelui a fost înnobilitat, că i s-a acordat stemă și posesiune în Cernatul de Jos pentru studii și serviciile aduse curții domnești. Se descrie sumar stema și se amintește că diacul a fost scos din rândul primipililor și înnobilitat la recomandarea lui *Franciscus Bernald, Daniel Kelemen, cancelarul Stephanus Kovachocsi, Davidus Zoliomi de Albes, căpitan al scaunelor Sepsi-Kézdi-Orbai, Michael Daniel de Varghias*, jude regal de Trei Scaune.

Donația și stema apar și în lucrarea lui Sándor Imre²¹. În lucrare este prezentată și stema acordată, desen alb-negru executat de K. József Sebestyén (Figura nr. 18 în Anexă). Stema diferă de blazonul pictat pe pergament, în creștet cele două elemente heraldice inversându-și locul, cele trei pene de struț apărând înclinate spre *dextra*, iar spada cu vârful în sus, înclinată spre *senestra*.

I. Sándor menționează că documentul se află în posesia lui Gábor Kelemen de Cernatul de Sus²². Autorul adaugă că pecetea atârnată s-a păstrat intactă și o copie a actului de donație se află în arhiva Muzeului Național al Transilvaniei.

¹⁹ András Molnár, *Armálisok. Nemesi címerlevelek a Zala megyei levéltár gyűjteményéből (Litterae armales)*, Zalaegerszeg, 2004, p. 12-13.

²⁰ Magyar Országos Levéltár (MOL – Arhivele Naționale Ungare), Vol. 18. p. 38-39.

²¹ I. Sándor, *op. cit.*, p. 103.

²² În lucrarea lui Sándor familia apare ca fiind din Cernatul de Sus, pe când din diploma de înnobilitare reiese clar că este din Cernatul de Jos.

Stema Borbély-Forró de Angyalos

Diploma de noblete acordată de principele Gabriel Bethlen lui Ferenc și Miklós Borbély alias Forró, precum și soțiilor acestora și copiilor lor²³ – la 1 martie 1629²⁴ (Figura nr. 5 în Anexă)

Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei întărește titlul de nobil al numiților *Franciscus* și *Nicolaus Borbély alias Forró de Angyalos* (Angheluș, jud. Covasna), precum și soțiilor acestora și copiilor lor enumerați, conferindu-le stemă și imunitate proprietăților și casei lor din Angheluș.

Pergamentul s-a întărit foarte mult, degradându-se, textul devenind indescifrabil în anumite părți, astfel numele copiilor se pot descifra doar cu dificultate. Documentul are dimensiunea de 600x607 mm, din care 77 mm constituie plicatura. Dimensiunea textului este de 520x430 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 385 mm. Chenarul stemei are dimensiunea de 98x133 mm. (Figura nr. 6 în Anexă) Sigiliul atârnat al principelui, care a fost aplicat documentului cu un șnur împletit din mătase de culorile roșu-alb-verde, este din ceară roșie, are diametrul de 54 mm, iar căușul din ceară naturală are diametrul de 88 mm.

Descrierea stemei în diplomă: "*Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo, sive area anchora fixa ferri politi [...] orem, sive faciem referens delphinum cauda sursum, capite vero infra sibi circumvolutum habere conspicitur. Scuto imminente galeam malitarem clausa diadema regium contegit gemmis et unionibus varie et decenter exornatum, cuius medio anchora priori similis imposita delphinum simili me [...] sibi circumvolutum habet; ex cono galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.*"

În traducere: "scut militar de culoarea cerului, în câmpul sau suprafața căruia se vede un delfin cu coada în sus și capul în jos, înfășurându-se peste coada unei ancore de fier, fixă. Deasupra scutului se află un coif militar închis, acoperit printr-o diademă regală împodobită cu diferite pietre prețioase și perle, din mijlocul căruia se ridică o ancoră similară, peste care este înfășurat un delfin identic, iar din vârful coifului coboară benzi sau panglici de diferite culori, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos laturile sau marginile aceluia scut".

În unele cazuri, precum cel de față, s-a trecut peste tradiția locală de a conferi steme făcând referire la diferite acte de luptă sau inspirate din simbolistica locală.

Astfel, delfinul înfășurat pe ancoră apare pe două mozaicuri aflate în situl arheologic Delphi, oraș din Grecia antică²⁵ (Figurile nr. 19 și 20 în Anexă). Delfinul înfășurat pe ancoră apare pe monedele emise de împărații romani Domitianus și Titus

²³ Fragmentul din pergament, conținând locul emiterii, s-a rupt.

²⁴ Fond nr. 170, dosar nr. 1, f. 5.

²⁵ Delphi, patrimoniul cultural mondial UNESCO din anul 1987, se află pe un platou al versantului renumitului munte Parnassus și a fost considerat centrul (buricul) Greciei și al lumii, fiind casa Oracolului delfic în mitologia greacă. Numele Delphi provine de la Delphinios, epitet atașat lui Apollo, pentru a reda legătura sa cu delfinii: conform unui mit, Apollo ar fi venit aici cu preoți din Creta pe spatule delfinilor, într-un alt mit Apollo ar fi sosit în chip de delfin.

Flavius Vespasianus (Figura nr. 21 în Anexă). În al doilea caz, împreună cu deviza împăratului Augustus Octavianus: "*Festina lente!*" Delfinul simbolizează viteza, pe când ancora reprezintă frâna²⁶. În simbolistica creștină ancora reprezintă speranța, iar delfinul îl simbolizează pe Isus Hristos²⁷.

Figura delfinului înfășurat pe ancoră coincide cu semnul de tipar al renumitului tipograf venețian Aldo Manuzio (1449-1515) (în ortografia latină Aldus Manutius)²⁸. (Figura nr. 22 în Anexă)

Familia Forró este una dintre cele mai renumite familii din Trei Scaune, potrivit istoricului László Kövály²⁹. Membri ai familiei mai demult au fost căpetenii de oști, iar ulterior funcționari. La începutul secolului al XVII-lea, familia s-a înmulțit, iar posesiunile acesteia s-au împărțit. Autorul mai menționează că *Zsigmond* a fost procuror al scaunului Micloșoarei între 1794 și 1815, *Ferencz* era judecător al sedriei orfanale al aceleiași scaun în 1847, iar *Elek* ofițer al husarilor secui, participant la revoluția din 1848.

József Pálmay însumează o serie de date despre această familie³⁰. Subscrie presupunerii conform căreia familia Forró din Angheluș ar fi descins din acel *Péter Forró*, care apare în documente ca fiind proprietar de pământ în județul Alba în 1303³¹. În continuare, Pálmay enumeră alți membri indubitabili ai familiei Forró de Angheluș: *László* apare în documente ca moșier în 1420, *Péter* și fiii lui în 1460, *Tamás* în 1492, *Gergely* și *Simon* în 1508, și în continuare mulți alții. *János Forró*, soția lui, *Judith Bögözi*, precum și fiii lor, *Miklós* și *Mihály* au obținut diplomă de înnobilare și blazon la 4 noiembrie 1715.

În lucrarea amintită a lui Imre Sándor este prezentată donația, sunt enumerați beneficiarii, se descrie și se prezintă stema³². (Figura nr. 23 în Anexă) În continuare, se citează din diplomă meritele numiților *Franciscus* și *Nicolaus Borbely alias Forro de Angyalos*, care au fost astfel recompensați.

I. Sándor menționează că diploma ruptă, dar cu pecetea atârnată intactă este deținută de Rozália Forró, soția lui Áron Füzi, la Ghidfalău.

Stema Wrisseuich-Berdoczy

Diploma de înnobilare acordată de împăratul Leopold I lui Miklós Wrisseuich aliter Berdoczy, soției lui, Katalin Bélány, precum și fiilor lor Illés și György, la 18 septembrie 1662, la Viena³³ (Figura nr. 7 în Anexă)

Împăratul Leopold I conferă titlu de nobil și stemă numiților *Nicolaus Wrisseuich aliter Berdoczy*, soției lui, *Catharina Belany*, precum și fiilor lor *Elias* și *Georgius*.

Pergamentul, confecționat din piele de vițel, s-a păstrat în condiții bune,

²⁶ Mihály Hoppál *et alii*, *Jelképtár*, Budapesta, 2004, p. 130.

²⁷ *Ibidem*, p. 65.

²⁸ Martin Lowry, *Il mondo di Aldo Manuzio*, Veneția, 1984.

²⁹ László Kövály, *Erdély nevezetes családjai. Czimerekkel és leszármazási táblákkal*, Cluj, 1854.

³⁰ J. Pálmay, *op. cit.*, p. 164-165.

³¹ Presupunere nedemonstrată a istoricului Károly Szabó.

³² I. Sándor, *op. cit.*, p. 110.

³³ Fond nr. 27, dosar nr. 152, f. 3.

marginile prezentând mici rupturi. Pergamentul are dimensiunea de 700x650 mm, din care 135 mm constituie plicatura. Dimensiunea textului este de 600x325 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 280 mm. Dimensiunea chenarului stemei este de 128x147 mm. Sigiliul atârnat al suveranului, care a fost aplicat documentului cu un șnur împletit din mătase de culorile albastru-roșu-galben-alb, este din ceară roșie, are diametrul de 64 mm, iar căușul din ceară naturală are diametrul de 112 mm.

Descrierea stemei în diplomă: "*Scutum videlicet militare erectum, caerulei coloris fundum illius viridi latepanti campo interoccupante in quo una arbor insita uiridibus folijs conspicua, cui alba columba, tenens tostre viridem ramum olivae insidere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate ex quo itidem aliam columbam albam expansis alis inferiori conformem eminere proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeae lacinijs, seu lemniscis hinc flavis et caeruleis illinc autem rubris et candidis, in scuti extremitates se se placide diffundentibus illudque ipsum decenter et venuste exornantibus quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium literarum nostrarum pictoris e docta manu seu artificio proprijs suis et genuims coloribus depicta et ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur.*"

În traducere: "scut militar drept, de culoarea azurului, a cărui talpă este ocupată de o terasă verde, pe care se vede un arbore cu frunze verzi, pe care se vede un porumbel alb, ținând în cioc o ramură de măslin, verde. Pe scut este așezat un coif militar cu gratii, deasupra căruia se află o diademă regală, din care se înalță și pe care o împodobește un porumbel similar, cu aripile desfăcute și coborâte. Din vârful coifului coboară benzi sau panglici albastre și galbene, respectiv roșii și albe, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos laturile sau marginile aceluși scut, așa cum se vede că au fost mai limpede înfățișate toate acestea în fruntea sau la începutul prezentei, prin mâna pricepută și iscusită a pictorului".

În acest caz avem de a face cu o compoziție heraldică mai complexă (Figura nr. 8 în Anexă). De obicei, cancelaria de la Viena a decorat chenarul acordat blazonului conferit cu stemele principalelor țări ale căror titluri le deținea împăratul. În cazul de față, în mijlocul șefului câmpului se află blazonul imperial romano-germanic cu acvila neagră bicefală în câmp de aur, purtând pe piept stema Austriei. Scutul este înconjurat de colierul Ordinului Lânii de Aur și timbrat de coroana imperială. În cele patru colțuri ale câmpului rezervat blazonului conferit se află stemele Ungariei, Boemiei, Croației și Dalmației, al căror titlu regal le purta împăratul Leopold.

Donația nu s-a înregistrat în *Libri regii*. Nu am identificat date referitoare la această familie, nici sub acest nume, nici sub nume separate sau asemănătoare, precum ar fi Urissevics.

Este posibil ca beneficiarii diplomei să provină din Balcani, deoarece numele "Wrisseuich" pare a aminti de localitatea Vrșac (în limba germană Werschetz, în maghiară Versec, în limba română Vârșeț) din sud-estul regiunii Voivodina, în Serbia.

Considerăm că publicarea donației este inedită.

Stema Budai de Beresztelke

Diploma de înobilare acordată de împăratul Leopold I lui Mihály Budai de Beresztelke (Breaza, jud. Mureș) la 25 ianuarie 1698 la Viena³⁴ (Figura nr. 9 în Anexă)

Împăratul Leopold I conferă titlu de nobil și stemă numitului *Michael Budai de Beresztelke*.

Pergamentul s-a păstrat în stare degradată, fiind pecetluit și prezentând rupturi, mai ales de-a lungul celei de-a doua îndoituri verticale. Pergamentul are dimensiunea de 680x520 mm, din care 105 mm constituie plicatura. Dimensiunea textului este de 550x300 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 230 mm. Dimensiunea chenarului stemei este de 85x120 mm. Numele suveranului este trecut cu litere de aur, iar titlurile lui cu roșu. Sigiliul atârnat al suveranului, care a fost aplicat documentului cu un șnur împletit din mătase de culorile roșu-albastru-alb-galben, este din ceară roșie, are diametrul de 112 mm și se află într-o cutie de lemn cu diametrul de 162 mm. Sigiliul este rupt în mai multe bucăți, dar se conservă încă în cutia protectoare din lemn.

Descrierea stemei în diplomă: "*Scutum videlicet militare colestini coloris in [...] suo colore depictus. Galea militari insistens dextro pede elevato globum, rostro vero chartam compressam tenere visitur. Supra scutum galea militaris aperta quam contegit diadema regium genuintis atque cui insistit alter grus inferiori per omnia similis. A summitate vero seu cono galea lacinia sive lemmisci hinc rubri et candidi, inde vero flavi et caerulei [...] as seu margines pradrelti scuti [...] ambiui [...] seu capite praesentium literarum nostrorum pictoris industria genuinisque suis coloribus illustrata lucidius ob oculos intuitium posita esse conspitiuntur.*"

În traducere: "scut militar de culoarea cerului, în care se vede un cocor în culori naturale pe un coif militar, înălțând un glob cu piciorul drept, și ținând în cioc o scrisoare. Deasupra scutului [se află, n. n.] un coif militar deschis, împodobit cu o diademă regală, pe care pășește un cocor într-un tot similar. Din vârful coifului coboară benzi sau panglici roșii și albe pe de o parte, iar pe de alta albastre și galbene, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos laturile sau marginile aceluși scut, așa cum se vede că au fost mai limpede înfățișate toate acestea în fruntea sau la începutul prezentei [diplome, n. n.], prin mâna pricepută și iscusită a pictorului".

Și de această dată avem de a face cu o compoziție heraldică mai complexă, dar diferită de cea anterioară (Figura nr. 10 în Anexă). Blazonul imperial apare și de această dată în punctul de onoare al câmpului rezervat stemei conferite, dar cele patru steme din colțurile dreptunghiului diferă. În primul colț este reprezentată stema Regatului Ungariei, dar cu greșeli. Scutul despicat are cartierele inversate, în plus, partea fasciată are smalțurile inversate. În celălalt cartier crucea dublă nu este plasată pe un deal verde cu trei coline, ci lăsată liber.

Și celelalte trei steme sunt reprezentate eronat. Este vorba de împărțirea stemei Transilvaniei în trei, procedeu ce se aplică foarte des în această perioadă. După Dieta de la Sebeș din 1659, când s-au legiferat însemnele pentru comitatele

³⁴ Fond nr. 93, f. 1.

ardelene, pentru națiunile secuiască și săsească, aceste însemne puteau fi folosite de sine stătător. Însă pe câmpul diplomelor de înnobilare deseori s-au reprezentat toate cele trei scuturi diferite, în jurul blazonului familial acordat. Prima stemă ar fi a națiunii secuiești, dar reprezentarea aștrilor este incorectă. Aici semiluna se află sub soare, deși corect ar fi soarele de aur la *dextra*, iar semiluna crescătoare, de argint, la *senestra*. În colțul din dreapta jos se vede stema comitatelor transilvănene, care este tot eronat reprezentată. Aici avem un scut albastru, tăiat printr-un brâu roșu, în al cărui câmp superior se vede o acvilă neagră crescândă, ieșind din brâu. Câmpul inferior este gol, acesta fiind de prisos. În ultimul colț avem stema națiunii săsești, tot greșit reprezentată: în câmp albastru șapte bastioane de aur. Corect ar fi cele șapte bastioane roșii în câmp de aur. Mai există o diferență: câmpul scutului stemei secuiești este *coeruleum*, în celelalte steme albastrul apare *coelestinum*.

Date despre această familie găsim într-o altă lucrare a lui József Pálmay³⁵. Conform acesteia, familia a primit trei diplome de înnobilare. Prima este cea prezentată în lucrarea de față. A doua a fost primită de *Zsigmond Budai* la 2 decembrie 1720 de la regele Carol al III-lea (ca rege al Ungariei; Carol al VI-lea, ca împărat romano-german). Autorul descrie stema, care diferă complet de cea precedentă (“în scut cu câmpul de azur pe o terasă verde un grifon de aur, încoronat, ținând un scorpiion printre ghearele piciorului stâng. Stema nu are creștet, iar lambrechinii sunt albastru-aur, respectiv roșu-argint”). Cea de a treia diplomă a fost conferită lui *János* și *Aron Budai* la 11 mai 1821, dar stema acesteia nu a mai fost descrisă de autor. În lucrare nu apare desenul niciuneia dintre steme.

Dintre cele trei diplome de înnobilare amintite anterior, primele două sunt menționate și în *Liber Armorum Hungariae*³⁶. Nici aici nu găsim desenele stemelor. Descrierea celor două steme diferă puțin de cele prezentate de Pálmay. În acest caz, în stema a doua, grifonul de aur, întors spre *senestra*, ține în laba dreaptă un inel de argint. Diferă și descrierea stemei prezentate după actul original în această lucrare. Potrivit lui Pálmay, cocorul menționat la descrierea stemei ține în piciorul drept o bilă, iar în cioc un sul de hârtie.

În lucrarea lui Béla Kempelen pentru familia Budai de Berecztelke³⁷ sunt menționate ambele diplome prezentate în *Liber Armorum Hungariae*, cu aceeași descriere³⁸. Apare și cea prezentată de Pálmay, ca fiind a treia, dar în acest caz numele apare ca *Buday* și nu se poate deduce că ar fi vorba despre aceeași familie.

Stema Kaczkóy-Tompca

Diploma de înnobilare acordată de împăratul Carol al VI-lea lui Sándor Kaczkóy alias Tompca la 15 august 1712³⁹ (Figura nr. 11 în Anexă)

Carol al VI-lea (ca împărat romano-german; al III-lea ca rege al Ungariei)⁴⁰

³⁵ J. Pálmay, *Marostorda vármegeve nemes családjai*, Tg. Mureș, 1904, p. 33.

³⁶ Gy. Andrassy, *op. cit.*, p. 105.

³⁷ Denumirea localității a variat între Berecztelke, cu “cz” și Beresztelke, cu “sz”, stabilindu-se forma din urmă.

³⁸ B. Kempelen, *op. cit.*, vol. 2, p. 456.

³⁹ Fond nr. 27, dosar nr. 152, f. 5.

⁴⁰ László Markó, *A magyar állam főméltóságai Szent Istvántól napjainkig*, Budapesta, 2000, p. 46.

conferă titlu de nobil și stemă numitului *Alexander Kaczkoj alias Tompsa*.

Pergamentul, confecționat din piele de vițel, s-a păstrat în stare foarte bună. Pergamentul are dimensiunea de 700x590 mm, din care 95 mm constituie plicatura. Dimensiunea textului este de 630x355 mm, iar textul fără titlul donatorului are lățimea de 290 mm. Dimensiunea chenarului stemei este de 95x103 mm. Documentul este semnat de împărat, *Carolus*, de cancelar, contele *Nicolau Illeshazy* și secretar, *Ladislau Hunyady*. Sigiliul atârnat al suveranului a fost smuls, pergamentul fiind rupt în mijlocul părții inferioare.

Descrierea stemei în diplomă: "*Scutum videlicet militare erectum argentei coloris in cuius meditullio intensus arcus rubicundus duabus sagittis [...] versus dextram scuti org. dir... evis... Scuti .. demum incumbentem galeam militarem craticulatam seu apertam regio diademate ansaram vaginam sagittariam rubro colorem tinctam ac [...] illine vero candidis rubris in scuti extremitates sese. placide diffundentibus illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus. Quaemadmodum haec omnia in principio sive capite praesentium literarum nostrarum pictoris e docta manu artificio proprijs genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita conspiciuntur.*"

În traducere: "scut militar drept de culoare argintie, în al cărui mijloc se vede un arc roșu extins cu două săgeți. Pe scut este un coif militar cu gratii sau deschis, acoperit printr-o diademă regală, din care se înalță o tolbă roșie plină de săgeți. (Din vârful coifului coboară benzi sau panglici albastre și galbene pe de o parte, iar pe de alta) roșii și albe, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos laturile sau marginile aceluși scut, așa cum se vede că au fost mai limpede înfățișate toate acestea în fruntea sau la începutul prezentei, prin mâna pricepută și iscusită a pictorului".

Avem în față tot o compoziție heraldică mai complexă, dar de data aceasta stemele sunt înșirate în șeful (partea superioară) – câmpului (Figura nr. 12 în Anexă). În mijloc se află simbolul imperial, dar acum acvila bicefală purtând însemnele puterii, coroana imperială, spada și sceptorul între gheare, apare ca tenant; pe pieptul acvilei se află stema Austriei. Urmează în ordinea importanței poziției, de la centru spre margini, următoarele steme: a Castiliei, înconjurată de Ordinul Lânii de Aur, apoi a Ungariei, scutul fiind timbrat de coroana sfântă regală, apoi a Boemiei, Dalmației, Croației și Bosniei⁴¹.

Donația a fost înregistrată în *Libri regii* al Ungariei⁴².

Donația este prezentată și în alte trei surse. În colecția Siebmacher apare donația descrisă în limba germană și un desen al stemei⁴³ (Figura nr. 24 în Anexă). Desenul s-a realizat nu după diplomă, ci, probabil după descriere, pentru că în acest caz elementele se regăsesc, însă poziția arcului e diferită: apare în pal în loc de bară.

⁴¹ După toate probabilitățile, cel înnobilitat nu era ardelean, dintre stemele reprezentând titlurile suveranului lipsind stema Transilvaniei. În donații pentru ardeleni se reprezenta stema Transilvaniei, dar nu în forma obișnuită, ci șapte bastioane de argint în câmp albastru. Vezi Dan Cernovodeanu, *Evoluția armelor țărilor române de la apariția lor și până în zilele noastre*, Brăila, 2005, p. 169.

⁴² MOL, fond A57/29149, Vol. XXIX. p. 464-465.

⁴³ Géza von Csergheő, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn, Nürnberg*, 1893, p. 278-279.

Și numele e puțin diferit: apare Kachoy în loc de Kaczkoy.

Această donație este semnalată și de Kempelen Béla⁴⁴.

Familia apare și în monumentală lucrare a lui Iván Nagy sub forma de *Kachkoy, aliter Tompsa*⁴⁵. Descrierea stemei anunță reproducerea din Siebmacher, precizând că săgețile se află în poziție orizontală, pe când în diplomă apar în bandă.

Stema Damó de Lisznyó

Diploma de înnobilitare acordată de împăratul Francisc al II-lea lui József Damó de Lisznyó (Lisnău, jud. Covasna) la 2 martie 1792⁴⁶

Împăratul Francisc al II-lea (ca împărat romano-german; Francisc I ca împărat austriac) conferă titlu de nobil, stemă și predicat nobiliar (von Lysznio) numitului *Josef Damo*.

Această diplomă se prezintă în formă de volum, cu coperti tari, învelite cu catifea purpurie și file de hârtie (Figura nr. 13 în Anexă). Dimensiunea tablei este de 310x380 mm, iar cea a filelor este de 300x370 mm. Documentul conține 12 file, dintre care câte două la începutul și capătul volumului sunt lăsate liber. Diploma propriu-zisă este redactată pe 13 pagini în mijlocul volumului. În afară de copertă, a cărei învelitoare s-a decolorat în unele locuri, diploma s-a păstrat în stare excelentă. Stema este pictată pe pagina 7 dintre cele folosite. Dimensiunea stemei este de 160x220 mm. Sigiliul aparținător documentului nu s-a păstrat. Ca și autentificare suplimentară, toate paginile sunt ștampilate. Locul emiterii nu s-a trecut, dar după toate probabilitățile este Viena.

Ca fapt divers, putem observa că diploma s-a emis în ziua următoare urcării pe tron a împăratului. După toate probabilitățile, documentul a fost pregătit încă în timpul domniei lui Leopold al II-lea, dar după decesul său emiteria s-a făcut deja în numele fiului său, următorul suveran.

Descrierea stemei în diplomă: "*als nemlich einen aufrechten, ablangen, unten rund, in eine Spitze zusammenlaufenden rothen Schild, worinnen ein über sich gebogener geharnischer Arm einen bloßen, mit einen befruchteten Lorbeer-Zweig um wundenen Säbel mit goldenen Gefäß zum Hieb haltend zu sehen ist; auf den Schild ruhet ein rechts gewandter, goldgekrönteter, beiderseits mit einer roth und silber vermisch, herabhangenden Decke bekleideter Turniershelm, mit offenem Rost und seiner goldenen Halskette, ob den Helm zeigt sich der vorbeschriebene geharnischte Arm.*"

În traducere: "În câmpul roșu al unui scut dreptunghiular cu talpa în acoladă se vede un braț armat, îndoit în cot, ținând în gardă o sabie argintie cu garda de aur, pe a cărei lamă sângerândă este înfășurată o ramură de laur cu fructe, naturală. Scutul este timbrat de un coif de turnir întors spre dreapta, cu gratii deschise și lăntșor de aur, purtând a coroană regală de aur și flancat de lambrechini roșu-argint, ieșind din coif. În creștet se vede brațul armat descris anterior".

Stema este așezată pe paviment specific epocii, stând pe un suport casetat,

⁴⁴ B. Kempelen, *op. cit.*, Vol. 5, p. 304.

⁴⁵ Iván Nagy, *Magyarország családai*, Pesta, 1857, Vol. 6, p. 12.

⁴⁶ Fond nr. 93, f. 6.

având în spate un peisaj cu dealuri, arbori și clădiri (Figura nr. 14 în Anexă). În partea superioară a compoziției, în cartușe de stil baroc se află trei steme. În mijloc, ridicându-se deasupra chenarului este stema împăratului (*în cartuș, în câmp auriu, pe un suport baroc 2 grifoni, ca tenanți, țin un scut tripartit vertical. În prima parte se află stema casei de Lorena, în mijloc stema Austriei, iar la urmă stema Toscanei, deoarece Francisc era membru al casei de Habsburg-Lorena, și mare duce al Austriei și Toscanei, în a cărei capitală, Florența, s-a născut împăratul*). În celelalte două cartușe din colțurile superioare ale câmpului se află stema Ungariei, respectiv a Boemiei, timbrate cu câte o coroană antică⁴⁷, monarhul fiind și rege al acestor două țări.

Despre familia Damó de Lisznyó există o bibliografie foarte bogată.

În lucrarea amintită a lui Iván Nagy se precizează că este vorba de o familie secuiască cu vechi rădăcini în satul Lisnău⁴⁸. Se prezintă și stema familiei, care diferă de cea apărută în diploma de înnobilitare (Figura nr. 25 în Anexă). În carte vedem un scut cu câmpul albastru, în care apare un braț tăiat din umăr, ținând o sabie, flancat de o semilună la *dextra* și o stea cu șase raze la *senestra*. Scutul este timbrat de un coif de turnir, întors spre *senestra*, încoronat de o coroană deschisă, fără lambrehcini, din care iese un cal întors spre *dextra*.

În colecția Siebmacher apare descrierea stemei și desenul ei⁴⁹ (Figura nr. 26 în Anexă). În scut cu câmpul roșu un braț armat ține o spadă, flancat de o semilună și o stea cu șase raze. Scutul este timbrat de un coif de turnir, întors spre *dextra*, din a cărui coroană iese un cal, întors spre *dextra*. De sub coroana deschisă cad lambrehcini albastru-aur și roșu-argint.

În lucrarea lui Pálmay apare reprezentată stema conform celei desenate în diplomă⁵⁰ (Figura nr. 27 în Anexă). Este vorba de o familie strămoșească secuiască, susține autorul. În documente apar *Boldizsár* în 1602, *Mihály* și *Ferencz* în 1614, *Tamás* și *János* în 1635, și alții.

Aprecieri

Deși există doar puține steme în fondurile cercetate, am putut trece în revistă o succesiune foarte interesantă de însemne acordate în perioada dintre începutul secolului al XVII-lea și sfârșitul secolului al XVIII-lea, toate stemele având particularități care, sub aspectul concepției și al stilului reprezentării, le diferă pe unele de altele. În plus, am putut parcurge evoluția artei blazonului pe parcursul perioadei amintite, care acoperă două secole de heraldică de cancelarie.

Stema familiei Békésy de Marosvásárhely corespunde stilului epocii, deoarece face referire la meritele militare pe câmpul de luptă împotriva turcilor, ale

⁴⁷ Denumirea acestui tip de coroană deschisă. Vezi W. H. Abbott, *Heraldry illustrated*, New York, planșa 26, fig. 13, precum și Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica. Tratat tehnic*, București, 1974, p. 113, fig. 26.

⁴⁸ I. Nagy, *op. cit.*, Vol. 3, p. 226.

⁴⁹ Constantin Reichenauer von Reichenau, Géza von Csergheő, Oscar von Bárczay, J. Siebmacher's *grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Siebenbürgen. Edelleute*, Nürnberg, 1898.

⁵⁰ J. Pálmay, *Háromszék...*, p. 131-132.

celui înnobilat. Nu avem de a face cu o stemă completă, în sensul absenței creștetului, ceea ce se încadrează în heraldica transilvăneană, în care majoritatea blazoanelor acordate în perioada principatului autonom nu aveau creștet.

Stema Kelemen de Alsócsernáton este interesantă, deoarece calitatea desenului stemei este aparte. Blazoane de o asemenea calitate ridicată se pictau celor care au plătit taxa convenită pictorului la un nivel mult peste cel obișnuit. Dar în acest caz, fiind vorba de un funcționar al cancelariei princiare, se poate presupune că desenul stemei a fost executat cu mai multă atenție, din colegialitate. Această stemă se încadrează în stilul epocii: elementul heraldic este înfățișat natural, iar chenarul nu este împodobit cu alte blazoane. Stema completă – cu creștet – având scutul de tip renaștere, este încadrată într-o cunună de lauri de tip renașcentist.

Blazonul familiei Borbély-Forró de Angyalos diferă total de stemele transilvănene. Diferă atât elementul heraldic, cât și înfățișarea stemei, deoarece de această dată nu avem de a face cu un blazon naturalist, ci de unul simplu, schematic, care era particularitatea heraldicii vii a Europei occidentale. În scut neîmpărțit avem o ancoră de argint, peste brațul căruia este înfășurat un delfin stilizat, cu capul în jos, totul de argint. Întâlnim un caz aparte în heraldica transilvăneană.

Cele trei steme prezentate sunt desenate în Transilvania. În ceea ce urmează, avem de a face cu blazoane pictate în cancelaria de la Viena. Câmpul chenarelor nu prezintă doar blazonul donat, ci și alte steme, ale suveranului, respectiv ale țărilor sau teritoriilor, al căror titlu le purta împăratul.

Stema Wrisseuich-Berdoczy – publicată inedit în această lucrare – diferă de cele de dinainte. Dar, dacă se ia în considerare doar stema propriu-zisă, adică partea din ilustrație din interiorul cununii de palmieri, ar fi putut fi executat chiar și în Transilvania. Desenul corespunde stilului epocii, fiind un desen naturalist. Dar luând întregul ansamblu, cu stemele ce reprezintă titlurile suveranului de împărat romano-germanic și de rege al Ungariei, Boemiei, Dalmației și Croației, arată faptul că blazonul a fost pictat în cancelaria imperială.

Stema Budai de Beresztelke, ca și cea precedentă, este tot o compoziție heraldică mai complexă, însă în acest caz colțurile chenarului nu redau steme ale unor regate (cu excepția celei dintâi, cea a Ungariei), ci, întrucât beneficiarul era ardelean, apare stema Transilvaniei împărțită pe națiunile privilegiate, în spiritul hotărârii Dietei de la Sebeș din 1659. Se pune întrebarea de ce a ajuns stema națiunii secuiești în ordine înaintea stemei comitatelor Transilvaniei și a stemei națiunii săsești? Probabil, pentru că cel privilegiat aparținea națiunii secuiești.

Stema Kaczkóy-Tompca, contrar uzanței epocii, este destul de simplă. Forma scutului, elementul heraldic și chiar și creștetul s-ar potrivi chiar epocii heraldicii vii, însă coiful, care de această dată este un coif de turnir, arată deja că stema nu e chiar timpurie. Chenarul e tot simplu, însă în interior apare un șir de steme, fapt ce ne readuce în epoca emiterii diplomei. Deosebirea față de celelalte reprezentări de steme o constituie faptul că, în acest caz, stemele reprezentând titlurile suveranului emitent sunt ordonate într-un singur șir. Putem observa că în cazul dat apare o stemă de pretenție: stema Castiliei arătând că emitentul avea pretenții asupra tronului acelei țări.

Stema familiei Damó de Lisznyó este singura dintre cele prezentate, care

apare într-o diplomă în formă de volum. Desenul stemei este în totalitate în stil baroc. Este tot o compoziție heraldică de o mare complexitate. Chenarul stemei coincide în totalitate cu chenarul stemelor elaborate de cancelaria de la Viena în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Putem conchide că, din punct de vedere heraldic, toate diplomele de înnobilare cu steme pictate se încadrează în a doua etapă a artei blazonului, cea a heraldicii în declin, care a urmat perioadei heraldicii vii, în care stemele aveau un real folos în deosebirea, recunoașterea combatanților pe câmpul de luptă sau la turniruri. În această a doua perioadă, cea a declinului, blazoanele aveau mai degrabă rol ornamental decât practic.

Anexe

Fig. 1. Diploma Békésy

Fig. 2. Stema Békésy reprezentată în diplomă

Fig. 3. Diploma Kelemen

Fig. 4. Stema Kelemen reprezentată în diplomă

Fig. 5. Diploma Forró

Fig. 6. Stema Forró reprezentată în diplomă

Fig. 7. Diploma Wrisseuich

Fig. 8. Stema Wrisseuich reprezentată în diplomă

Fig. 9 Diploma Budai

Fig. 10. Stema Budai reprezentată în diplomă

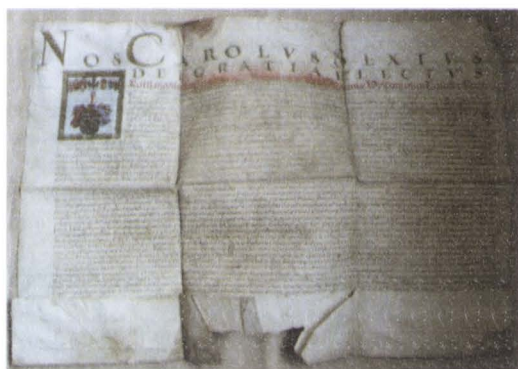

Fig. 11. Diploma Kaczkóy

Fig. 12. Stema Kaczkóy reprezentată în diplomă

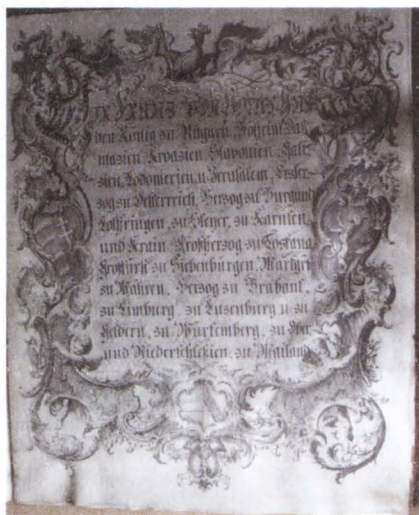

Fig. 13. Pagina de titlu a diplomei Damó

Fig. 14. Stema Damó reprezentată în diplomă

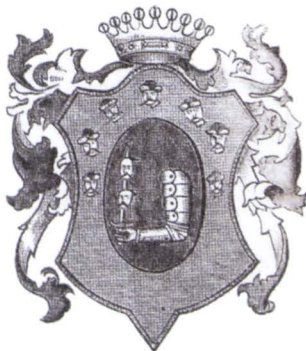

Fig. 15. Stema conților Kuun de Ozsdola

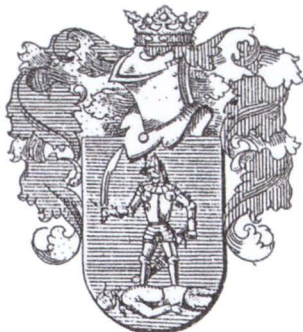

Fig. 16. Stema Békésy, reconstituire de József K. Sebestyén

Fig. 17. Stema Békésy în *Liber Armorum Hungariae*

Fig. 18. Stema Kelemen, reconstituire de József K. Sebestyén

Fig. 19. Mozaic cu ancora poziționată în bandă în Delphi

Fig. 20. Mozaic cu ancora perpendiculară pe latură în Delphi

A. I. Szekeres, *Diplome de înnobilare și blazon*

Fig. 21 Monede emise de împărații Vespasianus și Domitianus

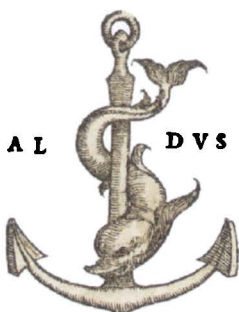

Fig. 22. Semnul de tipar Aldus Manutius

Fig. 23. Stema Forró, reconstituită de József K. Sebestyén

KACHÓY.

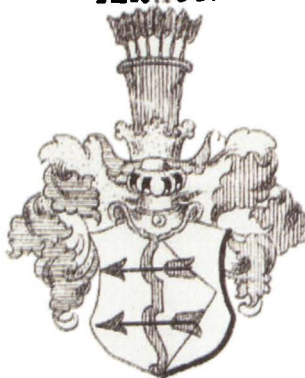

Fig. 24. Stema Kaczóy în colecția Siebmacher

Fig. 25. Stema Damó în lucrarea lui Iván Nagy

Fig. 26. Stema Damó în colecția Siebmacher

Fig. 27. Stema Damó în lucrarea lui József Pálmay

The Coat-of-Arms of Patents of Nobility in Covasna County Department of National Archives of Romania

Abstract

In various files and collections of Covasna County Department of National Archives of Romania there are 14 patents of nobility. These documents cover the period between 1568 and 1792. From these, only 7 contain coats of arms. This study presents all the 14 patents of nobility, and especially the description of the seven illustrated coat-of-arms, namely: coat-of-arms of family Békésy of Marosvásárhely (Tg. Mureș), Kelemen of Alsócsernátton (Cernatul de Jos), Borbély-Forró of Angyalos (Angheluș), Wrisseuics-Berdóczy, Budai of Beresztelke (Breaza), Kaczkóy-Tompcsa, and the coat of arms of family Damó of Lisznyó (Lisnău). The patents of nobility without painted coat-of-arms are the following families: Szentmihályfalvy, Csiszér de Étfalva (Zoltan), Nagy de

Barátosfalva (Brateș) and other 25 persons, Lázár de Dálnok (Dalnic), Bodoki de Illyefalva (Ilieni), Baczarábai de Vajdahunyad (Hunedoara), and Radó alias Bakcsi. These patents of nobility was conferred by John II, elected king of Hungary, the princes of Transylvania: Gabriel Báthori, Gabriel Bethlen, George Rákóczi I, Michael Apafi, and by emperors Leopold I, Charles VI, and Francis II.